

HEIKKI HALILA

HENKILÖOIKEUDEN PERUSTEET

1.7.2008

1. Henkilöoikeuden ulottuvuudet ja sovellettavat periaatteet

Henkilöoikeuden perusteet kuuluvat siviilioikeuden ydinalueeseen. Siihen sisältyvät opit oikeussubjekteista, jotka jakautuvat luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin. Oikeussubjektien oikeuskelpoisuuden ja oikeustoimikelpoisuuden sekä siviilioikeudellisen vastuunalaisuuden hallitseminen on edellytyksenä muiden siviilioikeuden päälohkojen, varallisuus-oikeuden sekä perhe- ja jäämistöoikeuden, osaamiselle.

Edellä hahmoteltu henkilöoikeus on klassista siviilioikeutta, joka juontaa juurensa roomalaisesta oikeudesta. Juuri pitkän tradition vuoksi siihen kuuluvia oppeja kuten oikeushenkilöiden rakennetta koskevia teorioita on saatettu pitää pölyttyneinä ja yksityiskohtia kuten säännöksiä kuolleeksi julistamisesta nyttemmin vähemmän kiinnostavina. Olipa niin tai näin, henkilöoikeus on saanut oikeusjärjestyksen kehittymisen myötä uusia ulottuvuuksia, jotka ovat muuttaneet merkittävästi sen luonnetta ja imagoa. Moderni henkilöoikeus on kehkeytynyt uudella tavalla omaksi oikeudenalakseen, ja sillä on rajapintoja monien oikeudenalojen ja oikeudellisten ilmiöiden kanssa.

Henkilöoikeudesta käytetään myös nimitystä persoonallisuus-oikeus. On myös mahdollista puhua henkilö- ja persoonallisuus-oikeudesta, jolloin voidaan korostaa modernin persoonallisuus-oikeuden ominaispiirteitä henkilöoikeuden kokonaisuudessa. Persoonallisuus-oikeudessa on keskeisenä tekijänä yksityisyyden suoja. Sillä on useita ulottuvuuksia kuten geeniteknologian kehittymisestä ajankohtaistunut ihmisalkion suoja, potilaan suoja hoitosuhteessa sekä intimiteettisuoja yksityisyyttä koskevien tietojen luvatonta

julkistamista vastaan tiedotusvälineissä.¹ Keskeisessä julkisessa tehtävässä olevan yksityisyyden suoja ei ole yhtä vahva kuin tavallisen kansalaisen.

Henkilöoikeuden kautta on mahdollista tarkastella tietosuojaa ja informaatio-oikeuden kysymyksiä. Persoonallisuusosoikeuksien näkökulmasta voidaan systematisoida myös yksityisen henkilön oikeus nimen ja kuvan kaupalliseen hyödyntämiseen eli käsitellä immateriaalioikeuteen luettavia alueita.² Henkilöoikeuden oppien myötä voidaan niin ikään tarkastella yksityisen henkilön statukseen kuuluvia kysymyksiä kuten sukupuolten tasa-arvoa.

Persoonallisuusosoikeuksilla on vahva liittymä ihmis- ja perusoikeuksiin sekä kansainvälisiin sopimuksiin. Ne ovat olleet osaltaan vahvistamassa persoonallisuusosoikeuksien asemaa oikeusjärjestyksessä. Henkilöoikeuden kannalta merkittäviä perusoikeuksia ovat erityisesti ne, jotka koskevat vapautta, koskemattomuutta ja turvallisuutta (PL 7'), yksityiselämän suojaa, kunniaa ja henkilötietojen suojaa (PL 10'), sananvapautta ja julkisuutta (12') sekä oikeutta riittäviin sosiaali- ja terveystalvieluihin (PL 19'). Ylikansallisesta sääntelystä voidaan mainita Euroopan yhteisöjen henkilötietodirektiivi, henkilötietojen suojaa televiestinnässä koskeva direktiivi sekä bioetiikkakonventio.

Persoonallisuuden oikeusturvankaan osalta perusoikeudet eivät ole vain julistuksia. Ne sisältävät lakivaraumia sekä juridiseen tulkintaan vaikuttavia oikeusjärjestyksen kantavia periaatteita. Persoonallisuusosoikeuksiinkin ulottuu sinänsä kiistanalainen oppi

---

¹ Ks. Ahti Saarenpää, Henkilöoikeus s. 359-360 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999) ja Ahti Saarenpää, Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus s. 299-323 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, osa III (203).

² Ks. erityisesti urheilijan oikeudesta nimen ja kuvan kaupalliseen hyödyntämiseen Olli Rauste, Urheiluoikeus (1997) s. 483-491.

perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta: onko laintulkinnan oltava perusoikeuksien mukaista vai perusoikeusmyönteistä. Perusoikeuksien ristiriitatilanteessa syntyy puolestaan jännite, jota ei voida ratkaista etusijaopin myötä. Tämä on näkynyt mm. sananvapauden ja yksityisyyden suojan välisissä konfliktitilanteissa, jossa vallitsee kahden perusoikeuden välinen jännite.

Puolivirallisessa säädöskokoelmassa Suomen laki -teoksessa siviilioikeuden ensimmäisenä osa-alueena on henkilöoikeus. Siihen on systematisoitu kansalaisuutta, passia ja henkilökorttia, tasa-arvoa, henkilötietoa ja tietosuojaa, nimeä, holhousa, sukupuolen vahvistamista, kuolleeksi julistamista sekä yhdistyksiä ja säätiöitä koskevat säädökset. Säästösten ryhmitteleminen lakikirjaan on jossain määrin kompromissi, mutta luettelo kertoo kuitenkin hyvin henkilöoikeuden nykyisestä käsitealasta. Sen johdosta voidaan todeta, että klassiseen henkilöoikeuteen kuuluvat myös kaikkia oikeushenkilöitä koskevat yleiset periaatteet, erityisesti oikeuskelpoisuutta ja oikeudellista toimintakykyä koskevat opit.

Moderniin henkilöoikeuden lainsäädäntöön on luettu edunvalvontaoikeus, potilasoikeus, nimi- ja tunnisteoikeus sekä yksityisyyden suoja.³ Oikeustieteen opetuksessa edunvalvontaoikeus (holhousoikeus) sekä nimi- ja tunnisteoikeus on kuulunut pääosin perhe- ja perintöoikeuteen.⁴ Siksi ne on pääosin sivuutettu myös tässä esityksessä, jossa painopiste on muutoinkin luonnollisia henkilöitä ja oikeushenkilöitä koskevissa yleisissä opeissa.

Muutoin voidaan todeta, että henkilöoikeus jää helposti lakimieskoulutuksessa katvealueeseen, muiden oikeudenalojen

---

³ Ks. Ahti Saarenpää, Henkilöoikeus s. 366 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999).

⁴ Ks. lähemmin Pertti Välimäki, Holhoustoimen pääpiirteet, 3. painos (2008) ja Urpo Kangas, Suomen nimioikeus (1999).

väliin.⁵ Nykyaikainen henkilöoikeus on olennaiselta osaltaan siviilioikeutta, vaikka sillä on liittymiä moniin muihin oikeudenaloihin. Tämä on otettava huomioon myös oikeustieteen opetuksessa.

Oppihistoriallisesti voidaan modernin persoonallisuusosoikeuden edelläkävijänä tuoda esiin siviilioikeuden professori T.M. Kivimäki ja hänen kirjoituksensa "Persoonallisuuden oikeusturvasta" teossarjassa "Oma maa". Siinä on haettu pohjaa persoonallisuusosoikeuksille myös valistusajasta ja luonnonoikeudesta sekä luettu sen piiriin mm. kysymykset tekijänoikeuteen kuuluvista moraalisisista oikeuksista sekä aineettoman vahingon korvaamisesta.⁶ Näin onkin mahdollista tehdä. Persoonallisuuden oikeusturva voidaan yhä nähdä laaja-alaisena kysymyksenä ja ajattelutavan välineenä, eikä sen alaa ole syytä rajata ahtaasti.

Nykyaikaisen persoonallisuusosoikeuden merkittävänä suomalaisena kehittäjänä ja systematisoijana voidaan mainita Lapin yliopiston professori Ahti Saarenpää.⁷ Klassinen henkilöoikeus on saanut meillä sijansa saksalais-roomalaiseen oikeuteen perustuvissa siviilioikeuden yleisesityksissä, viimeisimpänä T.M. Kivimäen ja Matti Ylöstalon teoksessa Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa.⁸

---

⁵ Erityisesti voidaan mainita, että Oikeustieteellisten opintojen uudistamiskomitean mietinnössä (KM 1973:30) henkilöoikeus jäi kokonaan elämänaluesidonnaisten opetuskokonaisuuksien väliin.

⁶ Ks. Edwin Linkomies (toim), Oma maa, toinen osa (1958) s. 20-33.

⁷ Ks. Saarenpään tutkimuksista jakso Henkilöoikeus s. 357-379 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999) s. 357-379 sekä Persoonallisuusosoikeus s. 299-390 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, III osa (2003).

⁸ Ks. vuodelta 1973 olevan teoksen kolmatta painosta s. 128-206, jäljempänä Kivimäki - Ylöstalo. Uudempana esityksenä voidaan mainita Manne Airaksisen ja Jyrki Jauhiaisien jakso Yritysmuodot

2. Luonnolliset henkilöt

2.1. Luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuus ja sen sisältö

Oikeudellisessa kielenkäytössä käytetään ihmisestä tavallisesti ilmaisuja luonnollinen henkilö erotukseksi elottomasta henkilöstä, oikeushenkilöstä. Joissain yhteyksissä puhutaan myös yksityisestä henkilöstä.⁹ Luonnollinen henkilö on aina oikeuskelpoinen eli kelpoinen saamaan nimiinsä oikeuksia ja tulemaan velvoitetuksi. Tästä oikeudesta ei voida luopua, eikä sitä voida sopimuksin rajoittaa.

Oikeuskirjallisuudessa on vanhastaan pidetty itsestään selvyytenä, että oikeuskelpoisuutta ei ole eläimillä eikä muilla esineillä.¹⁰ Postmodernismin vaikutuksesta tämäkin keskustelu on saanut uusia ulottuvuuksia, kun on puhuttu eläinten ja luonnon oikeuksista.¹¹ Vallitseva käsitys ei ole kuitenkaan muuttunut. Niinpä ei ole esimerkiksi mahdollista tehdä eläimelle testamenttia.

Luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuus alkaa hänen syntymästään ja päättyy hänen kuolemaansa. Kysymys ihmisen syntymästä ja kuolemasta on lääketieteellinen, ja siihen liittyy monia lääkintäoikeuteen kuuluvia ulottuvuuksia. Tässä yhteydessä

---

teoksessa Yritysoikeus (1999) s. 113-441. Siinä tarkastellaan oikeushenkilöitä kuitenkin vain yritystoiminnan harjoittajina.

⁹ Näin on tehty mm. yhdistyslaissa. Ks. YhdL 10 '.

¹⁰ Ks. esim. Kivimäki - Ylöstalo s. 128.

¹¹ Ks. keskustelusta esim. Thomas Wilhelmsson, Yksityisoikeus ja sen yleiset opit s. 124 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999) ja Anne Kumpula, Ympäristö oikeutena (2004) s. 359-372. Eläinsuojeluintressiä voidaan sinänsä pitää kevyenä argumenttina sen puolesta, että eläin voisi olla oikeussubjekti.

voidaan todeta, että ihminen katsotaan syntyneeksi, kun hän on luonnollisella tavalla tai operatiivisin keinoin tullut ulos äitinsä kohdusta ja jonkin aikaa sen jälkeen elänyt.¹² Kuolleen syntynyt lapsi ei ole oikeuskelpoinen, ei liioin vailla ihmisen orgaaneja oleva olio.¹³

Äidin kohdussa oleva sikiö ei ole oikeuskelpoinen. Eri asia on, että sikiönlähdettäminen on rangaistava teko. Oikeus perintöön on vain sillä, joka elää perittävän kuolinhetkellä.

Perimyoikeus on kuitenkin tätä ennen siitetyllä lapsella, joka sittemmin syntyy elävänä. Testamentti voidaan tehdä testaattorin kuolinhetkellä elävän tai sitä ennen siitetyn ja sittemmin elävänä syntyneen hyväksi. Testamentti voidaan tehdä myös tällaisen henkilön vastaisuudessa syntyneelle lapselle. Tietyin edellytyksin voidaan tehdä myös lahjoitus vastaisuudessa syntyvälle lapselle.¹⁴

2.2. Luonnollisen henkilön oikeuskelpoisuuden päättyminen

Kun ihminen on biologisesti kuollut, päättyy myös hänen oikeuskelpoisuutensa. Oma kysymyksensä on, milloin ihminen katsotaan kuolleen. Aivokuollut ei ole Suomen lain mukaan vailla oikeuskelpoisuutta, eikä häntä voida periä. Suomen oikeudessa ei hyväksytä aktiivista eutanasiaa. Passiivinen eutanasia on sen sijaan mahdollinen potilaslain 6.1 §:ää soveltamalla. Päätöksentekokelpoisuutensa säilyttänyt potilas voi näet kieltäytyä elämän säilyttämiseksi välttämättömän hoidon aloittamisesta.¹⁵

---

¹² Ks. KKO 1971 II 19. Lasta pidettiin elävänä syntyneenä, kun tämä oli täysin kehittynyt ja kun lääkäri oli syntymän jälkeen havainnut sydämen toimintaa, vaikka lasta ei ollut saatu kertaakaan hengittämään.

¹³ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 129-130.

¹⁴ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 131.

¹⁵ Ks. Anna Mäki-Petäjä-Leinonen, Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema (2003) s. 333-354, erityisesti s. 339.

Käytännössä voi olla tärkeää elämän ja kuoleman todistaminen. Tätä palvelee väestökirjanpito. Väestötietolaissa (503/93) on todettu, että väestötietojärjestelmän henkilötietoja pidetään henkilön yksilöintiä sekä henkilö- ja perheoikeudellisen aseman ja toimivaltaisuuden selvittämistä varten. Henkilötietoa pidetään oikeana, kunnes se todistetaan vääräksi.

Todistamisvelvollisuutta helpottamaan on säädetty laillisia olettamuksia (legaalaisia presumtioita). Jos perillinen on kuollut eikä voida todistaa hänen eläneen perittävän jälkeen, katsotaan hänen PK 1:2:n mukaan kuolleen ennen perittävää.

Todistelua helpottamaan on rakennettu järjestelmä kuolleeksi julistamisesta.¹⁶ Kuolleeksi julistamisen kautta saadaan legaalinen oletama kadonneen henkilön kuolemasta. Asiaa sääntelee vuonna 2005 säädetty laki kuolleeksi julistamisesta (127/2005). Henkilö voidaan sen mukaan julistaa kuolleeksi tuomioistuimen tai maistraatin päätöksellä.

Jos kadonnut henkilö on kadotessaan ollut välittömän hengenvaaran aiheuttaneessa onnettomuudessa tai muussa siihen rinnastettavassa tilanteessa eikä ole syytä olettaa hänen pelastuneen, hänen kuolleeksi julistamistaan voidaan hakea tuomioistuimessa heti katoamisen jälkeen. Muissa tapauksissa on noudatettava odotusaikaa, joka lasketaan siitä, kun kadonnut henkilö on tiettävästi viimeksi ollut elossa. Jos kadonnut henkilö on kadotessaan ollut olosuhteissa, joihin liittyy hengenvaara tai jos katoamiseen liittyvät olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen muutoin on erittäin todennäköistä, että hän on kuollut, odotusaika on yksi vuosi. Muissa katoamistapauksissa odotusaika on viisi vuotta.

Kuolleeksi julistamista koskevan hakemuksen voi tehdä kadonneen henkilön aviopuoliso, perillinen tai muu läheinen taikka muu

---

¹⁶ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 132-134. Oikeudellinen sääntely on saanut uutta ajankohtaisuutta Intian valtameren Tsunami-katastrofin vuoksi.

henkilö, jonka oikeus saattaa riippua kuolleeksi julistamisesta. Kuolleeksi julistamisen menettelyn yhteydessä on varattava kadonneen henkilön aviopuolisolle ja perillisille tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta. Myös viranomaisia voidaan kuulla. Jos tuomioistuin ei ole saanut asetettuun määräpäivään mennessä tietoa siitä, että kadonnut henkilö on elossa tai kuollut, hänet voidaan julistaa kuolleeksi sinä päivänä, jolloin hän on todennäköisimmin kuollut.

Maistraatin päätöksellä henkilö voidaan julistaa kuolleeksi, kun on kulunut sata vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana hän on syntynyt ja viisi vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana hän on tiettävästi viimeksi ollut elossa. Maistraatin on vuosittain selvitettävä, onko väestötietojärjestelmän perusteella henkilöitä, joiden kuolleeksi julistamiseen on em. edellytykset. Kuolleeksi julistamiseen liittyy myös maistraatissa kuulutusmenettely.

Kuolleeksi julistamisen perusteella kadonneen henkilön perinnön katsotaan langenneeksi ja hänen avioliittonsa purkautuneeksi päätöksessä määrättyinä kuolinpäivänä. Toiselta puolen hänen katsotaan olleen elossa kyseiseen päivään asti. Jos kuolleeksi julistettu onkin elossa ja palaa takaisin, päätös kuolleeksi julistamisesta purkautuu itsestään. Kuolleeksi julistetun puolison mahdollisesti solmima uusi avioliitto ei sen sijaan tämän vuoksi purkaudu.

Kuolleeksi julistetun paluuseen liittyy varallisuus oikeudellisia kysymyksiä. Jos kuolleeksi julistettu on elossa, hänellä on oikeus saada omaisuutensa takaisin siltä, joka on kuolleeksi julistamisen johdosta ottanut omaisuutta haltuunsa. Asianomaisen on vaadittava tätä kolmen vuoden kuluessa siitä, kun sai tiedon kuolleeksi julistamisesta. Jos taas kuolleeksi julistetun näytetään kuolleen muulloin kuin päätöksessä mainittuna päivänä ja jos oikeus omaisuuteen on sen vuoksi jollain muulla kuin sillä, joka on kuolleeksi julistamisen johdosta ottanut haltuunsa kuolleeksi julistetun omaisuuden, haltijan on luovutettava omaisuus siihen oikeutetulle. Vaatimus on

esitettävä kolmessa vuodessa siitä, kun on saanut tiedon oikeudesta omaisuuteen. Kummassakin tapauksessa omaisuuden luovutus pysyy kuitenkin voimassa, jos se on luovutettu edelleen henkilölle, joka ei omaisuuden saadessaan tiennyt, ettei luovuttaja ollut omaisuuden oikea omistaja. Samanlainen vilpittömän mielen suoja koskee omaisuuden pantti- tai käyttöoikeuden luovutusta.

2.3. Luonnollisen henkilön oikeustoimikelpoisuus

Oikeudellinen toimintakyky sisältää vallan antaa ja ottaa vastaan tahdonilmaisuja, joilla oikeuksia perustetaan, muutetaan tai kumotaan. Oikeustoimikelpoisuutta ei ole luonnollisilla henkilöillä automaattisesti toisin kuin oikeushenkilöillä. Oikeudellista toimintakykyä koskeva keskeinen säädös on vuonna 1999 säädetty holhoustoimilaki.

Oikeustoimikelpoisuutta ei ole ensiksikään vajaavaltaisilla. Näitä ovat alle 18-vuotiaat ja vajaavaltaisiksi tuomioistuimen päätöksellä julistetut. Toiseksi oikeustoimikelpoisuuden puuttuminen voi johtua henkilöä koskevasta tuomioistuimen vahvistamasta toimintakelpoisuuden rajoituksesta. Edelleen on mahdollista, että täysivaltaisen henkilön ei ole katsottu ymmärryskykynsä heikkouden vuoksi kyenneen riittävästi arvioimaan tekemänsä oikeustoimen merkitystä.

Oikeustoimikelpoisuuden puuttumisen merkitys on lisääntymässä väestön ikääntymisen vuoksi. E erityisiä ongelmia on aiheutunut yleisemminkin dementoituvan henkilön oikeudellisesta asemasta. Niinpä joudutaan enenevässä määrin selvittämään dementoituvan henkilön yleistä sopimuksen- ja testamentintekokelpoisuutta, kelpoisuutta solmia avioliitto ja hoitoonsuostumiskelpoisuutta.¹⁷ Jos toimikelpoisuuden ei katsota puuttuneen, voidaan sopimusten osalta joutua miettimään OikTL 33 ':n soveltamisedellytyksiä, jotka poikkeavat oikeustoimikelvottomuuteen vetoamisen edellytyksistä.

---

¹⁷ Ks. Anna Mäki-Petäjä-Leinonen, Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema (2003) s. 133-276.

Täysi-ikäisen henkilön oikeustoimikelpoisuutta voidaan rajoittaa eri tavoin. Hänelle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän tarvitsee tukea asioittensa hoitamiseen. Edunvalvojalle syntyy rinnakkainen edustusvalta joko yleisesti tai erikseen mainituissa asioissa. Jos edunvalvojan määrääminen ei ole toimenpiteenä riittävä ja täysi-ikäinen on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen taloudelliset etunsa ovat tämän vuoksi vaarassa, tuomioistuin voi rajoittaa hänen toimikelpoisuuttaan eri tavoin. Ensiksikin voidaan määrätä, että hän saa tehdä tiettyjä toimia vain edunvalvojan kanssa. Toiseksi voidaan määrätä, ettei hänellä ole kelpoisuutta tehdä tiettyjä oikeustoimia tai vallita tiettyä omaisuutta. Kolmanneksi hänet voidaan julistaa vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiset ovat rajoitetusti oikeustoimikelpoisia. He voivat tehdä olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia ja määrätä vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansaitsemiensa varojen käytöstä. Edelleen he voivat määrätä omaisuudesta, jonka edunvalvoja on antanut vajaavaltaisen hallittavaksi. 15-17 -vuotias voi tehdä ja lakkauttaa työsopimuksen; nuorista työntekijöistä annetun lain 3.2 §:n mukaan huoltaja voi kuitenkin erityistapauksissa purkaa sopimuksen.

Rajoitetusti oikeustoimikelpoisen suorittamiin oikeustoimiin liittyy runsaasti vivahteita.¹⁸ Sääntely on aikaisempaa tarkempaa mutta ei kuitenkaan kattavaa eikä asian luonteen vuoksi tarkkarajaista. Alaikäisten mahdollisuuksiin tehdä oikeustoimia on suhtauduttu yhteiskunnan arvojen muuttumisen ja alaikäisten käytössä olevien rahavarojen lisääntyttä sallivammin.¹⁹

Jos henkilöllä ei ole toimikelpoisuutta siihen oikeudelliseen toimeen, jonka hän on tehnyt, seurauksena on pätemättömyys. Se

---

¹⁸ Ks. Markku Helin, Alaikäisten oikeustoimista, LM 1991 s. 13-36.

¹⁹ Ks. Mika Hemmo, Sopimusoikeus I (2003) s. 336-339.

on luonteeltaan vahvaa eli riippumatonta sopijakumppanin vilpittömästä mielestä. Pätemättömyys otetaan huomioon viran puolesta. Oikeudellista toimintakykyä vailla oleva voi kuitenkin oikeustoimikelpoiseksi tultuaan hyväksyä tekemänsä toimen, jolloin se pätevoityy. Myös edunvalvoja voi hyväksyä toimen.²⁰

Pertti Välimäki on pyrkinyt Ahti Saarenpään systematisoinnin pohjalta kehittelemään edunvalvontaoikeutta omaksi oikeussäännösten kokonaisuudeksi. Hän lukee siihen holhustoimen, huollon, päämiehen edustamisen hänen henkilöään koskevassa asiassa sekä päämiehen puhevallan käyttämisen.²¹ Systematisointi vaikuttaa onnistuneelta. Kaikki edunvalvontaoikeuteen kuuluva ei kuitenkaan sisälly henkilöoikeuden ydinalueeseen.

Lainsäädännössä on useita kohtia, joissa on poikettu yleisestä täysivaltaisuusvaatimuksesta. Niinpä lapseksiottajan tulee olla lapseksiottamisesta annetun lain (153/85) mukaan pääsääntöisesti 25-vuotias. Pääsääntönä on myös se, että lapseksiottaminen ei käy päinsä ilman lapseksiottajan suostumusta, mikäli tämä on 12 vuotta täyttänyt. Lapsen huoltoa ja tapaamista koskevassa asiassa on selvitettävä lapsen oma mielipide ja toivomukset, sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.²²

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 ':n mukaan alaikäinen käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella itsenäisesti puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän on täyttänyt 15 vuotta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 4 ':n mukaan 15-vuotiaalla henkilöllä on holhoojan tai muun laillisen edustajan ohella oikeus itsenäisesti tehdä

---

²⁰ Ks. Mika Hemmo, Sopimusoikeus I (2003) s. 340-344.

²¹ Ks. Pertti Välimäki, Holhustoimen pääpiirteet (2008) s. 26-28.

²² Ks. edunvalvojasta vajaavaltaisen puhevallan käyttäjänä Pertti Välimäki, Holhustoimen pääpiirteet (2008) s. 171-186.

syyttämispyyntö hänen henkilöönsä kohdistuneen rikoksen johdosta.

Julkisiin tehtäviin valittaville on asetettu joukko ikärajavaatimuksia, joiden määrä on kuitenkin ollut vähenemässä. Esimerkkinä voidaan mainita, että alle 25-vuotiasta ei voida valita käräjäoikeuden lautamieheksi eikä hyväksyä asianajajaksi.

2.4. Luonnollisen henkilön siviilioikeudellinen vastuunalaisuus

Oikeudellisen toimintakyvyn vastineparina on siviilioikeudellinen vastuunalaisuus. Se merkitsee velvollisuutta korvata aiheuttamansa vahingot. Vahingonkorvausvelvollisuus jakautuu sopimuksenulkoiseen vastuuseen, vastuuseen ulkopuolisille aiheutetuista vahingoista, sekä sopimusvastuuseen, velvollisuuteen täyttää tehdyt sopimukset asianmukaisesti luontoissuoritusvelvollisuuden tai vahingonkorvausvelvollisuuden uhalla. Se, joka on ollut kelpoinen tekemään oikeustoimen, kantaa siitä myös siviilioikeudellisen vastuun.

Täysi-ikäinen joutuu korvaamaan ulkopuoliselle aiheuttamansa vahingon kokonaan, ellei vastuuta sovitella. Vajaavaltaisen vahingonkorvausvelvollisuudesta on säädetty vahingonkorvauslain 2 luvun 2 ':ssä. Sen mukaan vahingon aiheuttanut alle 18-vuotias on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. Vahingonkorvauslain 2 luvun 3 ':ssä on säädetty mielisairaana, vajaamielisen tai sieluntoiminnaltaan häiriytyneen vähentyneestä korvausvelvollisuudesta. Tilapäistä sieluntoiminnan häiriötä, johon vahingon aiheuttaja on saattanut itsensä, ei ole yksin pidettävä korvausvelvollisuutta vähentävänä perusteena.

2.5. Eroavuuksia siviilioikeudellisessa asemassa

PL 6.1 ':n mukaan henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tämä

lainkohta ei ole vain ohjelmalausuma, vaan se sisältää vakavasti otettavaa oikeutta, jolla on vertikaalinen ulottuvuus perustuslakia alemmanasteiseen sääntelyyn ja viranomaistoimintaan. Sillä voi olla myös horisontaalivaikutuksia eli vaikutuksia ihmisen keskinäisissä suhteissa.²³

Kouriintuntuvampi vaikutus on PL 6.2 ' :llä, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tällä lainkohdalla on erityistä painoarvoa toteutettaessa lainsäädännössä sukupuolten tasa-arvoa. Naisoikeudessa tutkitaan oikeuden sukupuolisidonnaisia piirteitä. Tästä näkökulmasta käsin on tarkasteltu eri oikeudenaloihin liittyviä syrjinnän tilanteita, joissa syrjinnän syynä on muukin kuin sukupuoli kuten etninen alkuperä, sukupuolinen suuntautuminen tai vammaisuus.²⁴

PL 6 ' ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikilla henkilöillä olisi oltava samat oikeudet ja velvollisuudet. Nämä erot ovat sinänsä tuntuvasti vähentyneet lainsäädännössä, mutta toiselta puolen on oikeussubjektien tosiasialliseen asemaan ja sen merkitykseen kiinnitetty siviilioikeuden doktriinissa entistä enemmän huomiota. Yhdenvertaisuutta ja syrjintää koskee nyttemmin myös yhdenvertaisuuslaki (21/2004), jonka soveltamisala ei ole yleinen. Laki koskee tietyin edellytyksin elinkeinon harjoittamista, työoloja, koulutusta sekä jäsenyyttä työmarkkina- ja ammattiin perustuvissa yhdistyksissä.

PL 6 ' :ssä ei ole tehty eroa Suomen kansalaisen, ulkomaan kansalaisen eikä kansalaisuutta vailla olevan kesken.

---

²³ Ks. yleisesti esim. Ilkka Saraviita, Suomalainen perusoikeusjärjestelmä (2005) s. 20-21.

²⁴ Ks. aiheesta esim. Kevät Nousiainen - Anu Pylkkänen, Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus (2001).

Ulkomaalaisten siviilioikeudellista asemaa koskevat rajoitukset kuten omistusoikeusrajoitukset ovat pitkälti poistuneet suurelta osin EU:n vuoksi. Eräissä tapauksissa vaaditaan kuitenkin sitä, että tietyssä tehtävässä toimivalla on oltava asuinpaikka Suomessa. Jos rekisteröidyn yhdistyksen varsinaisena tarkoituksena on valtiollisiin asioihin vaikuttaminen, hallituksen jäsenenä saa olla YhdL 35 ':n mukaan vain henkilö, jolla on asuinpaikka Suomessa.²⁵

Sukupuolten tasa-arvo on edennyt Suomessa niin, että sukupuolta koskevat säännökset ovat pääosin poistuneet lainsäädännöstä. Sellaisia oli aikaisemmin mm. avioliittolaissa. Niinpä esimerkiksi avioliiton solmimisen ikäraja oli erilainen naisilla ja miehillä. Eroavuuksiakin on kuten se, että asevelvollisuuslain mukaan jokainen Suomen mies on asevelvollinen. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta on kuitenkin juuri tasa-arvon vuoksi säädetty oma lakinsa (194/95).

Säätyjen privilegit eli erioikeudet ovat tulleet kumotuiksi Suomessa lopullisesti vuonna 1995. Privilegit eivät näin vaikuta enää sukuasemaan. Sama koskee pääosin avio- ja muiden lasten asemaa. Lapsilainsäädäntö ei enää perustu sen kahtiajaon varaan, onko kyseessä avio- vai joku muu lapsi. Sääntely ei ole kuitenkaan voinut poistaa kokonaan aikaisempaan oikeustilaan perustuneita eroja.

---

²⁵ Eräissä yhdistysrekisterin ratkaisua koskevassa valitusasiassa valittaja on katsonut YhdL 35 ':n Suomen perustuslain ja EU-oikeuden vastaiseksi, kun se rajoittaa tosiasiallisesti yhdistymisvapautta. Kysymyksenasettelu on kiintoisa, mutta perustelut eivät kuitenkaan ole vakuuttavia. Kyseessä on aatteellinen eikä taloudellinen toiminta, eikä perusoikeusjärjestelmä ainakaan ilmiselvästi estä asuinpaikkavaatimuksen tekemistä.

Uskonnolla ja rodulla ei ole nykyisin siviilioikeudellista merkitystä. Niinpä ei holhouslainsäädännössä ole nimenomaisia säännöksiä uskonnon huomioon ottamisesta kasvatustoimissa ja edunvalvojaa määrättäessä. Lainsäädäntö on tältä osin ideologia- ja uskontoneutraali. Edunvalvojaa määrättäessä voi sopivuuskriteerillä kuitenkin olla myös uskontokuntaa koskeva ulottuvuus. Muualta kuin siviilioikeudesta voidaan mainita uskontosidonnainen lainsäädäntöön otettu erikoisuus - jehovantodistajien vapautus asepalveluksesta.

Oma vaikea kysymyksensä on, miten kirkon (julkisoikeudellisia) virkoja täytettäessä voidaan ottaa huomioon kirkon autonomiaan tukeutuvalla tavalla opilliset kysymykset. Uskonnonvapauden ja itsemääräämisoikeuden perusoikeustasoinen jännite on tullut esiin henkilöoikeuden kannalta kiintoisasti poikien ympärileikkauskysymyksessä. Sitä ei ole katsottu voitavan ratkaista uskontojen vuosituhantista traditiota kunnioittamatta.

Suomen lainsäädännössä oli vuoteen 1969 asti mahdollistettu lisärangaistuksena kansalaisluottamuksen menettäminen. Nykyisin ei tällaista rangaistusta voida tuomita, eikä lainsäädännössä ole enää tähän rangaistukseen perustuvia säännöksiä henkilön hyvästä maineesta.²⁶ Lainsäädännössä on kuitenkin muutoin asetettu tiettyyn tehtävään määräämiselle tai tietyissä tehtävissä toimimiselle edellytykseksi henkilön hyvä maine. Niinpä asianajajaksi voidaan hyväksyä vain henkilö, joka on rehelliseksi tunnettu sekä muilta ominaisuuksiltaan ja elämäntavoiltaan sopiva harjoittamaan asianajajan tointa.

Henkilön terveydellä on siviilioikeudellista merkitystä arvioitaessa niin kompetenssia testamentin tekemiseen, työlainsäädännön normien soveltamista kuin monia muitakin asioita. Henkilön varallisuusasemalla on puolestaan merkitystä niissä tapauksissa, joissa henkilön tulee lainsäädännön mukaan olla omavarainen eli hallita itseään ja omaisuuttaan. Konkurssiin asetettu ei tätä vaatimusta täytä. Esimerkkinä

---

²⁶ Ks. aikaisemmasta oikeustilasta Kivimäki - Ylöstalo s. 154.

omavaraisuusvaatimuksesta voidaan mainita, että asianajajana voi toimia vain henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu.²⁷

Siviilioikeudellisia vaikutuksia on myös henkilön ammatilla. Aikanaan on henkilöoikeudessa käsitelty runsaasti kauppiaan roolia liikkeen harjoittajana.²⁸ Tällä oli se merkitys, että huomattava osa kauppaoikeuden säännöksistä koski vain elinkeinotoimintaa. Nyttemmin on erityisen suuri merkitys kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan statuksilla. Se ilmenee suoraan kuluttajansuojalain soveltamisalamäärityksissä, mutta yleisemmin kysymys on siitä, missä ominaisuuksissa henkilöt esiintyvät markkinoilla.

Siviilioikeuden yleisiä oppeja koskevassa keskustelussa on kiinnitetty enenevässä määrin huomiota abstraktien oikeussubjektien takana oleviin todellisiin henkilöihin.²⁹ Jo vanhastaan on irtaimen kaupassa tehty ero siviili- ja liikekaupan välillä. Heikomman suojele juontaa niin ikään siviilioikeudessa juurensa kaukaa menneisyydestä. Myös henkilön ammattiin on kiinnitetty huomiota arvioitaessa esimerkiksi sopimuksenteossa tiedonanto- ja selonottovelvollisuutta tai vahinkojen korvaamisen tuottamuskriteerin täyttymistä.

Uudempaa ajattelua ilmentää se, että velkasuhteissa kiinnitetään huomiota siihen, onko velkoja yksityinen henkilö vai pankki. Argumentoinnissa voidaan kuitenkin mennä abstraktin roolin taakse. Kuluttaja tai eläkeläinen voi olla tarkasteltavana olevassa oikeussuhteessa taloudellisesti kantokykyinen ja oikeuksistaan hyvin perillä, eikä pienyrittäjä ole

---

²⁷ Ks. lähemmin Matti Ylöstalo - Olli Tarkka, Asianajajan käsikirja (2001) s. 67-68.

²⁸ Ks. esim. Kivimäki - Ylöstalo s. 158-161.

²⁹ Ks. Thomas Wilhelmsson, Yksityisoikeus ja sen yleiset opit s. 126-128 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999).

automaattisesti sopimussuhteessa tällaiseen henkilöön vahvempi osapuoli. Tämä on kuitenkin poikkeuksellista.

Henkilöoikeuden kautta voidaan arvioida sopimusoikeuden sosiaalista ulottuvuutta painottavaa teoriaa. Keskustelua on voitu käydä siitä, missä määrin siviilioikeuden on oltava osapuolia rationaaliseen toimintaan kannustavaa ja missä määrin sopijapuolten on tosiasiallisesti osallistuttava julkiselle sektorille lähtökohtaisesti kuuluvaan perustoimeentulon rahoitukseen. Jos sopimussuhteisiin liittyy merkittäviä heikomman suojasta johtuvia epävarmuustekijöitä, taloudelliselta kantokyvyltä heikkoja asiakkaita saatetaan karttaa erityisesti luottomarkkinoilla.³⁰

3. Oikeushenkilöt

3.1. Oikeushenkilöteoriat ja oikeushenkilöiden päätyypit

Roomalaisen oikeuden merkittäviä luomuksia oli se, että oikeuksien ja velvollisuuksien kantajana voi olla yksityisten henkilöiden ohella oikeushenkilöitä. Tämä oppi on levinnyt kaikkialle maailmaan. Oikeudellisessa elämässä ei voida tulla toimeen ilman oikeushenkilöiden tunnustamista oikeussubjektiksi.

Verrattuna luonnollisiin henkilöihin oikeushenkilöitä voidaan pitää sikäli fiktiivinä, etteivät ne ole ihmisten tavoin fyysisesti olemassa. Myös niin on voitu ajatella, että oikeushenkilöille kuuluvat oikeudet ovat subjektittomia ja että niitä pitää koossa vain määrätarkoitus. Oikeushenkilöä on niin ikään saatettu pitää sellaisena organisaationa määrättyjen tai sovittujen tarkoitusten toteuttamiseksi, jolla on tietty kiinteys ja pysyvyys.³¹

Esitetyillä opeilla ei ole enää sanottavaa käytännöllistä

---

³⁰ Ks. Mika Hemmo, *Sopimusoikeus I* (2003) s. 19-24.

³¹ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 166-167.

juridista merkitystä. Oikeustodellisuutta on sen sijaan se, että oikeushenkilöllä on oikeussubjektina nimi, erillisvarallisuus ja sitä edustamaan oikeutettu pysyvä toimielin. Oikeushenkilö voi olla henkilöyhteenliittymä (korporaatio) tai määrätarkoitukseen sijoitettu omaisuusmassa (säätio), jolle oikeusjärjestys tunnustaa oikeuskelpoisuuden ja oikeudellisen toimintakyvyn.

Yhteisöjen ja säätiöiden pääeroavuutta on ollut tapana luonnehtia siten, että yhteisöissä jäsenillä tai osakkailla on valta tehdä päätöksiä kaikista yhteisön asioista, myös sen päämääristä ja olemassaolosta, kun taas säätiössä vallitsee vieras, perustajan tahto, joka periaatteessa pysyvällä tavalla määrää säätiön tarkoituksen sekä hallinnon päätäntävällän rajat. Sanotaan, että korporatioita hallitaan mutta säätiöomaisuutta hallinnoidaan.³² Ilmaisut ovat osuvia, vaikka kysymys onkin yksinkertaistuksista. Vain yhteisöissä on jäseniä tai osakkaita, säätiössä on puolestaan määrätarkoituksellinen omaisuusmassa.

Säätiössä säätäjä perustaa säätiön, määrää sille tarkoituksen ja hallinnon sekä luovuttaa varallisuuden. Tarkoituksen muuttaminen ja lakkauttaminen on säätiöissä mahdollista, oikeuskelpoisissa säätiöissä ei kuitenkaan ilman laissa säädettyjen edellytysten täyttymistä eikä ilman viranomaismyötävaikutusta. Yhteisöissäkin joudutaan noudattamaan "sisäistä lakia", sääntöjä tai yhtiöjärjestystä, mutta sen muuttaminen käy yleensä helpommin päinsä kuin säätiöissä.

Oikeushenkilöiden lajit voidaan jakaa neljään ryhmään sen perusteella, ovatko ne yhtäältä yksityis- vai julkisoikeudellisia ja toisaalta yhteisöjä vai säätiöitä. Näin saadaan nelikenttä yksityisoikeudelliset yhteisöt, julkisoikeudelliset yhteisöt, yksityisoikeudelliset säätiöt ja julkisoikeudelliset säätiöt.³³ Tässäkin on kuitenkin vältettävä yleistä. Oikeusjärjestyksen myötä voi olla oikeushenkilöitä, joita ei voida vaivatta sisällyttää mihinkään näistä ryhmistä.

---

³² Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 168.

³³ Ks. ryhmittelyn perusteista esim. Kivimäki - Ylöstalo s. 168.

Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu siitä, voiko esimerkiksi jakamaton kuolinpesä tai konkurssipesä olla oikeushenkilö, kun niitä ei ole ongelmitta voitu sijoittaa oikeushenkilöoppeihin.³⁴ Siksi on oikeushenkilöoppiin takertumatta asianmukaista keskittyä konkreettisiin oikeuskysymyksiin kuten kuolinpesän ja konkurssipesän edustamiseen ja puhevallan käyttämiseen.

3.2. Yksityisoikeudelliset oikeushenkilöt

Yksityisoikeudelliset yhteisöt ovat joko yhtiöitä tai yhdistyksiä. Yhtiöissä on osakkeiden tai yhtiöosuuksien luku periaatteessa kiinteä, kun taas yhdistyksissä jäsenmäärä on periaatteessa vaihteleva. Kysymys on kuitenkin lajityyppisistä piirteistä. Osakkuuksien tai osakkeiden luku voi yhtiöissä vaihdella, jos niin päätetään, ja yhdistys voi toimia suljettuna.³⁵

Yhtiöt voidaan jakaa henkilö- ja pääomayhtiöihin. Näiden erona on se, että henkilöyhtiöissä on ainakin joku henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön sitoumuksista, kun taas pääomayhtiöissä osakkaat vastaavat niistä vain panoksellaan. Henkilöyhtiöitä ovat avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt, joista edellisissä ovat henkilökohtaisessa vastuussa kaikki yhtiömiehet, jälkimmäisissä vain vastuunalaiset. Pääomayhtiöistä on liiketoiminnassa tärkein osakeyhtiö. Yhtiöiden piiriin luetaan myös yksinkertainen eli siviiliyhtiö kuten teatteriseurue; se ei

---

³⁴ Ks. esim. Jouko Halila, Konkurssipesän ja sen toimitsijan oikeudellisesta asemasta, Juhlajulkaisu Ilmari Caseliuksen ja Aarne Rekolan 70-vuotispäivänä 29.4.1963 (1963) s. 101-110 ja Aulis Aarnio, Några tankar om oskiftat dödsbo som juridisk person, JFT 1968 s. 342-368.

³⁵ Ks. esimerkiksi aatteellisen yhdistyksen tunnusmerkkien tyyppillisyyksiä ja epätyypillisyyksiä Heikki Halila, Toimivaltajako yhdistyksissä (1993) s. 15-30.

ole kuitenkin oikeuskelpoinen.³⁶

Yhdistykset voidaan jakaa aatteellisiin ja taloudellisiin. Aatteelliset yhdistykset on perustettu jonkin aatteellisen tarkoituksen yhteistä toteuttamista varten.

Yksityisoikeudellisten aatteellisten yhdistysten toiminta tukeutuu perustuslaissa säänneltyyn yhdistymisvapauteen, kun taas kaupallisten yritysten perusoikeussuoja tukeutuu elinkeinon harjoittamisen vapauteen.³⁷ Aatteellisen yhdistyksen tarkoituksena ei saa olla taloudellisen edun hankkiminen siihen osallisille (jäsenille), ja se saa harjoittaa taloudellista toimintaa vain aatteensa tukemiseksi.

Taloudellisia yhdistykset voidaan jakaa osuustoiminnallisiin eli ko-operatiivisiin ja muihin. Osuuskunnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet osallistuvat siihen käyttämällä yhteisön palveluita. Osuuskunnat voidaan jakaa kulutus- ja tuotanto-osuuskuntiin. Muissa taloudellisissa yhdistyksissä ei ole kysymys samalla tavalla jäsenten taloudenpidon tukemisesta, ja siksi niissä voi olla ensisijaisena tavoitteena voiton tuottaminen.³⁸

Osakeyhtiön tarkoituksena on voiton tavoittelu, ellei yhtiöjärjestyksestä muuta johdu. Voittoa tavoittelematon ja

---

³⁶ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 171.

³⁷ Perusoikeussuoja ei käytännössä näytä vaikuttaneen siihen, miten yhtiöitä saatetaan organisoida, mutta yhdistysoikeudessa on oikeuskelpoisuusvaatimuksella ja yhdistysautonomian sisällöllä ollut konkreettistakin vaikutusta siihen, miten liittosuhteita voidaan rakentaa. Ks. Heikki Halila, Toimivaltajako yhdistyksissä (1993) s. 17 ja 547 ss.

³⁸ Ks. Manne Airaksinen - Jyrki Jauhiainen, Yritysmuodot s. 363-367 teoksessa Kirsti Rissanen et al, Yritysoikeus (1999) ja Seppo Pöyhönen, Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki, 2. painos (2005) s. 31-33.

siten osuuskuntatyypinen osakeyhtiö on asunto-osakeyhtiö, joka on ollut tärkein asumista sääntelevä yhteisömuoto Suomessa.

Säätiöitä voidaan arvioida yhtäältä tarkoituserallisuuden ja toisaalta organisaation näkökulmasta. Itsenäinen säätiö on oikeuskelpoinen. Sillä on oma toimielimistö, joka hoitaa säätiöerallisuutta säätiön sääntöjen osoittamalla tavalla.³⁹ Jos säätiöerallisuutta varten ei ole muodostettu omaa oikeuskelpoista organisaatiota, puhutaan epäitsenäisestä säätiöstä: omaisuuden hoitaminen ja käyttäminen on annettu olemassa jo olevan oikeussubjektin kuten aatteellisen yhdistyksen tehtäväksi. Varat on pidettävä erillään saajan muusta erallisuudesta.⁴⁰ Tällaisesta erallisuudesta on käytössä useita nimiä: fidusiaarinen säätiö, rahasto ja lahjoitusvarat.

Tarkoituserallisuus voidaan jakaa säädeerallisuuteen, keräyserallisuuteen, määreelliseen erallisuuteen ja muuhun tarkoituserallisuuteen. Yhteistä on se, ettei omistaja tai haltija voi käyttää omaisuutta haluamallaan tavalla. Säätiötyypistä erallisuutta on myös esimerkiksi keräyserallisuus kuten patsasrahasto. Keräyserallisuutta voidaan luonnehtia epäitsenäisen säätiön alalajiksi tai normaalista poikkeavaksi säätiölajiksi.⁴¹

Suomessa yksityisoikeudellisten oikeushenkilöiden status ja sisäinen toiminta perustuu lainsäädäntöön. Näin ei ole asian laita kaikissa maissa. Niinpä esimerkiksi Skandinavian maissa ei

---

³⁹ Säätiöt voidaan jakaa laitos- ja pääomasäätiöihin. Edellisessä säätiöerallisuus on "laitoksessa" kuten Stadionsäätiössä Helsingin olympiastadionissa ja jälkimmäisessä kuten Suomen Kulttuurirahastossa rahastoissa. Ks. Pirkko-Liisa Aro, Säätiön tarkoituksesta ja sen toteuttamisen takeista (1971)s. 69-70 ja Risto Hovi, Säätiöerallisuuden suoja (2005) s. 43-45.

⁴⁰ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 205-206.

⁴¹ Ks. Pirkko-Liisa Aro, Säätiön tarkoituksesta ja sen toteuttamisen takeista (1971) s. 79-80.

ole lainsäädäntöä aatteellisista yhdistyksistä. Kutakin edellä tarkasteltua yhteisö- tai säätiötyyppiä koskee oma yleislakinsa. Sellaisia ovat mm. yhdistys-, säätiö-, osakeyhtiö- ja osuuskuntalait. Yhdistyslaki koskee vain aatteellisia yhdistyksiä, mutta siinä on säännöksiä sekä oikeuskelpoisista että oikeuskelpoisuutta vailla olevista (rekisteröimättömistä) yhdistyksistä.⁴² Säätiölaki koskee vain oikeuskelpoisia säätiöitä.

EU-jäsenyyden myötä Suomessa on säädetty laki eurooppalaisesta taloudellisesta etuyhtymästä (ETEY) ja eurooppayhtiölaki. Eurooppayhdistyshanke on ollut valmisteilla EU:n komissiossa. Asumisyhteisösäädöksiä ovat Suomessa asunto-osakeyhtiölaki ja laki asumisoikeusyhdistyksistä.

Erityisesti pankki- ja vakuutustoimintaa varten on omaa sääntelyä liiketoimintayksiköistä, jotka voivat olla oikeudelliselta perusmuodoltaan yhteisöjä tai säätiöitä. Erityislainsäädännön myötä ne ovat näiden oikeushenkilötyyppien muunnelmia.

Luottolaitoksia ovat osakeyhtiömuotoiset liikepankit (laki liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista), säätiömuotoiset säästöpankit (säästöpankkilaki), osuuskuntamuotoiset osuuspankit (laki osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista) ja taloudellisen yhdistyksen tyyppiset hypoteekkiyhdistykset (hypoteekkiyhdistyslaki). Vahinko-, henki- ja eläkevakuutustoimintaa voidaan niin ikään harjoittaa säätiöissä, taloudellisissa yhdistyksissä ja osakeyhtiöissä laissa tarkemmin säädetyllä tavalla. Pakollisia vakuutuksia

---

⁴² Yhdistykset voivat toimia pysyvästikin rekisteröimättöminä, kaupalliset yritykset sen sijaan eivät. Oma kohdealueensa oikeushenkilöopissa on tämän vuoksi vastuu ennen oikeuskelpoisuuden syntymistä tehdyistä oikeustoimista. Ks. Risto Nuolimaa, Rekisteröimättömän osakeyhtiön puolesta tehdystä kiinteistön kaupasta (1981).

myöntäviin vakuutuslaitoksiin sovelletaan eräissä tapauksissa julkisoikeudellisia säädöksiä kuten hallintolakia, mutta organisaatioina ne ovat yksityisoikeudellisia.

Yksityisoikeudellisten oikeushenkilöiden systematisointi voidaan tehdä myös sillä perusteella, onko kysymys kaupallisista vai siviilioikeudellisista organisaatioista. Tämän mukaisesti voidaan puhua kaupallisista yhteisöistä ja siviilioikeudellisista oikeushenkilöistä, joihin kuuluvat aatteelliset yhdistykset ja säätiölaissa tarkoitettut säätiöt. Siviilioikeudellisten oikeushenkilöiden pääasiallisena tarkoituksena ei voi olla taloudellisen toiminnan harjoittaminen.

3.3. Julkisoikeudelliset oikeushenkilöt

Tärkein julkisoikeudellisista yhteisöistä on valtio. Valtiolla on rooli sekä julkisen vallan käyttäjänä että tasavertaisena sopijapuolena. Julkisen vallan käyttämisestä ovat mm. lainsäädäntötoimet ja hallintopäätösten tekeminen. Yksityisoikeudellisena toimijana valtio esiintyy mm. kiinteistökaupan osapuolena.

Yksityis- ja julkisoikeuden rajan liudentuminen näkyy nyttemmin monin tavoin valtion ja muiden julkisyhteisöjen roolissa. Niinpä omana sopimustyyppinä on kehkeytnyt hallintosopimus, ja vahingonkorvausoikeudessa voi olla kysymys julkisen vallan käyttämisessä mm. silloin, kun viranomainen on antanut virheellisiä neuvoja.⁴³

Valtiota on käsitelty oikeushenkilöopissa yhtenäisen kokonaisuutena, vaikka sillä on moninaisia tehtäviä. Tämän mukaisesti sopijakumppanina on valtio eikä esimerkiksi se ministeriö, jonka toimialalla sopimus on tehty.⁴⁴ Aivan

---

⁴³ Ks. esim. Olli Mäenpää, Hallintosopimus (1989).

⁴⁴ Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 169.

johdonmukaisesti ei tästä selkeästä opista ole voitu pitää kiinni. Niinpä eräässä yhdistyksessä on ollut jäsenenä eri ministeriöitä.

Valtiolla on ollut monia sen tehtäviä hoitavia yleisiä laitoksia kuten posti- ja lennätinlaitos, jotka eivät ole olleet itsenäisiä oikeushenkilöitä vaan valtion hallinnon erityisiä organisaatiomuotoja. Yksityistämisprosessi on johtanut yhtäältä laitosten muuttamiseen osakeyhtiöiksi ja toisaalta oman oikeushenkilötyypin, valtion liikelaitoksen, syntymiseen. Niistä on annettu oma yleislakinsa. Sen mukaan kunkin liikelaitoksen toimialasta ja tehtävistä säädetään laitoskohtaisessa laissa.

Julkisoikeudellisia yhteisöjä ovat myös kunnat ja kuntainliitot. Sellaisia ovat myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja siihen kuuluvat seurakunnat, ortodoksiset seurakunnat sekä muut uskonnonvapauslain perusteella rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat seurakuntineen.

Julkisoikeudellisia yhdistyksiä ovat lainsäädäntötoimin järjestetyt yhdistykset. Ne ovat yhteenliittymiä, joille on voitu antaa PL 124 ' :ssä osoitetulla tavalla julkinen hallintotehtävä; niillä voi kuitenkin olla myös puhtaasti yksityisoikeudellisia tehtäviä. Julkisoikeudellisten yhdistysten joukossa on sekä aatteellisia että taloudellisia yhdistyksiä. Niissä on usein johonkin tunnusmerkkiin kuten tiettyssä korkeakoulussa opiskelemiseen perustuva pakkojäsenyys. Muutoin on nyttemmin korostettu sitä, että lainsäädäntötoimin järjestetyissä yhdistyksissä voidaan rajoittaa yhdistymisvapautta vain painavista syistä.⁴⁵

Julkisoikeudellisia yhdistyksiä ovat mm. Liikennevakuutuskeskus, Tapaturmavakuutuslaitosten Liitto, korkeakoulujen ylioppilaskunnat, Suomen Punainen Risti, metsänhoitoyhdistykset,

---

⁴⁵ Ks. Heikki Halila, Lainsäädäntötoimin järjestetyt yhdistykset, Juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944 12/6 2004 (2004) s. 36-48.

Raha-automaattiyhdistys, Keskuskauppakamari ja kauppakamarit.

Julkisoikeudellisia säätiöitä eli laitoksia ovat ne oikeussubjektit, jotka ovat tyypiltään enemmän määrätarkoitukseen sijoitettuja omaisuusmassoja kuin yhteisöjä ja jotka huolehtivat jonkin julkisen tehtävän hoitamisesta. Tällaisia ovat mm. Suomen Pankki ja Kansaneläkelaitos. Myös esimerkiksi Helsingin yliopistoa on pidetty oikeuskirjallisuudessa lähinnä julkisoikeudellisena säätiönä.⁴⁶

Olennaista julkisoikeudellisten säätiöiden statukselle ovat varojen määrätarkoitus ja varojen hallintoa varten järjestetty erillinen hallinto. Oikeussäännösten sisältö - ei oikeushenkilöoppiin perustuva luokittelu - määrää kuitenkin sen, millainen on mm. Helsingin yliopistossa autonomian sisältö ja varainhoidon itsenäisyys. Erityisesti kunnat ovat perustamassa, rahoittamassa ja edustettuina hallinnossa monissa säätiöissä, jotka ylläpitävät esimerkiksi kulttuuri-, sosiaali- tai urheilulaitosta. Tällaiset (laitos)säätiöt ovat kuitenkin yksityisoikeudellisia.

3.4. Oikeushenkilön oikeuskelpoisuus

Oikeushenkilön oikeuskelpoisuus merkitsee sitä, että se voi saada nimiinsä oikeuksia ja tulla velvoitetuksi. Omaisuus, jonka se on hankkinut, kuuluu sille itselleen eikä sen jäsenille tai osakkaille, ja sillä on velvoitteiden täyttämistä oma vastuu. Oma kysymyksensä kuitenkin on, voivatko oikeushenkilön jäsenet tai osakkaat olla myös henkilökohtaisessa vastuussa sitoumuksista. Oikeuskelpoisuuteen kuuluu myös

---

⁴⁶ Ks. V. Merikoski, Korkeakoulujen ja ylioppilasyhdistysten oikeusasema (1954) s. 21 ss. Nykyisen luonnehdinnan mukaan yliopistot ovat valtion talousarviotalouteen kuuluvia opetusministeriön hallinnonalan tilivirastoja. Helsingin yliopistolla on kuitenkin privilegioihinsa perustuva oikeussubjektius "oman" varallisuutensa osalta. Yliopistolaki-uudistuksen myötä yliopistoista on tulossa oikeussubjekteja.

prosessikelpoisuus eli kelpoisuus kantaa ja vastata tuomioistuimessa.

Oikeushenkilön oikeuskelpoisuudella on tiettyjä rajoituksia. Oikeushenkilö ei voi olla osallisena oikeussuhteissa, jotka ovat olemassa vain luonnollisia henkilöitä varten. Oikeushenkilö ei voi solmia avioliittoa, tulla valituksi tasavallan presidentiksi tai tehdä testamenttia, mutta se voi olla testamentinsaajana ja tulla valituksi tilintarkastajaksi. Oikeusjärjestyksen sisältö eikä pelkästään "asian luonto" ratkaisee sen, mikä on mahdollista. Niinpä Saksassa voi oikeushenkilö olla yhdistyksen hallituksen jäsenenä, Suomessa ei.

Oikeushenkilön oikeuskelpoisuudessa voi olla rajoituksia. Lainsäädännössä on rajoitettu eräiden oikeushenkilöiden oikeutta hankkia nimiinsä tiettyä omaisuutta. Niinpä yksityisistä teistä annetussa laissa tarkoitettu tiekunta on oikeussubjekti, mutta sillä on lain mukaan kompetenssi tehdä tarpeellisia sitoumuksia vain tienpitoa varten sekä oikeus hankkia vain irtainta omaisuutta.

Suomen oikeusjärjestyksessä ei ole yleisellä tasolla säädetty siitä, millä edellytyksillä henkilöyhteenliittymä tai määrätarkoitukseen sijoitettu omaisuusmassa saavuttaa oikeuskelpoisuuden ja siten oikeussubjektin statuksen. Tieteisopissa on esitetty, että oikeuskelpoisuuden saavuttaminen voi perustua joko laissa annettujen edellytysten täyttymiseen tai tavanomaiseen oikeuteen. Kun oikeushenkilöistä on varsin kattavaa lainsäädäntöä, oikeuskelpoisuuden syntymisen tapa on voitu yleensä säätää laissa. Ks. Kivimäki - Ylöstalo s. 174-177.

Suomen yksityisoikeudessa on omaksuttu laajalti rekisteröimisperiaate. Tämän mukaisesti yhteisö saavuttaa oikeuskelpoisuuden, kun perustamistoimet on suoritettu säädetyssä järjestyksessä ja viranomainen on tämän todennut ja merkinnyt yhteisön julkiseen oikeushenkilöluetteloon. Oikeushenkilöluetteloja pitää patentti- ja rekisterihallitus (PRH) mm. osakeyhtiöistä, asunto-osakeyhtiöistä, osuuskunnista,

avoimista ja kommandiittiyhtiöistä, rekisteröidyistä yhdistyksistä ja säätiöistä. Vastaavia rekistereitä pidetään myös muissa viranomaisissa. Niinpä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö pitää eläkesäätiörekisteriä.

Laaja-alaisesti toteutettu rekisteröimisperiaate yksityisoikeudellisen oikeushenkilön oikeuskelpoisuuden edellytyksenä ilmentää suljetun piirin järjestelmän eli tyyppipakkoperiaatteen (numerus clausus) piirteitä oikeushenkilöopissa. Sen mukaan rakenteeltaan ja vastuusuhteiltaan uudentyyppisiä oikeushenkilöitä voidaan saada aikaan vain lainsäädäntöteitse.

Tyyppipakkoperiaatetta ei ole kuitenkaan vahvistettu Suomen lainsäädännössä, niin kuin ei yleensääkään oikeushenkilöopin yleisiä perusteita. Tämä on ollut osaltaan syynä siihen, ettei tästä periaatteesta ole pidetty poikkeuksettomasti kiinni. Tyyppipakkoperiaate ja sen soveltaminen on (oikeus)henkilöoikeudessa kiinnostavasti samanlainen kysymys kuin sama periaate esineoikeudessa: voivatko osapuolet perustaa sellaisia rajoitettuja esineoikeuksia, jotka eivät perustu lainsäädäntöön.⁴⁷

Suomessa ei ole kattavaa lainsäädäntöä erilaisista yhdistyksistä. Legaalinormeja on lähinnä aatteellisista yhdistyksistä, ko-operatiivisista taloudellisista yhdistyksistä (osuuskunnista) ja pääosin taloudellisista julkisoikeudellisista yhdistyksistä. Muista yksityisoikeudellisista taloudellisista yhdistyksistä kuin osuuskunnista ei säännöksiä sen sijaan ole.

Suomeen on kuitenkin aikanaan perustettu ja myös merkitty kaupparekisteriin tällaisia lailla sääntelemättömiä taloudellisia yhdistyksiä - ei kuitenkaan enää vuosikymmeniin. Joukossa on ollut aikanaan merkittäviä yhdistyksiä kuten metsäteollisuuden vientiyhdistykset ja puhelinyhdistykset.

---

⁴⁷ Ks. Juhani Wirilander, *Käyttöoikeus kiinteistöön* (1980) s. 32-42.

Kaupparekisterimerkinnän perusteella edellä mainituilla yhdistyksillä on katsottu olevan oikeuskelpoisuus. Oikeustilan epävarmuus on osaltaan johtanut siihen, että vuonna 1989 on säädetty laki taloudellista toimintaa harjoittavan yhdistyksen muuttamisesta osuuskunnaksi (502/1989). Sen käyttämiseen ei yhdistyksillä ole kuitenkaan pakkoa.

Rekisteröimisperiaatteeseen yksityisoikeudellisen yhteisön synnyssä liittyy tavallisesti normatiiviperiaate. Viranomaisen on merkittävä yhteisö rekisteriin, jos perustamisasiakirjat täyttävät laissa asetetut vaatimukset. Käytännössä on tärkeintä, että yhtiöjärjestys tai säännöt ovat lainmukaiset. Ks., mitä lainmukaisuudella tässä yhteydessä tarkoitetaan; Halila, Toimivaltaajako yhdistyksissä (1993) s. 176-195.

Normatiiviperiaatetta sovelletaan myös yhtiöjärjestysten ja sääntöjen muutoksia rekisteröitäessä. Muutokset tulevat voimaan rekisteriviranomaisen merkittyä ne rekisteriin. Jos yhteisön perustamiseen ei lain mukaan tarvita rekisteröimistöimiä, yhteisö katsotaan perustetuksi ja se saavuttaa oikeuskelpoisuuden, kun sen toimielimistö on asetettu. Henkilöyhtiö tulee merkitä kaupparekisteriin, mutta se syntyy jo yhtiösopimuksen tultua hyväksytyksi.

Normatiiviperiaatteen vastakohta on konsessio- eli toimilupajärjestelmä. Sitä sovelletaan mm. säätiöoikeudessa: rekisteröidyn säätiön perustamiseen tarvitaan lupa. Vakuutus- ja luottolaitostoiminnan harjoittaminen on niin ikään luvanvaraista. Luvan saamisen lisäksi asianomainen yksikkö on merkittävä kaupparekisteriin.

Oikeushenkilön oikeuskelpoisuus päättyy, kun oikeushenkilö lakkaa olemasta. Tämä voi johtua monesta syystä. Oikeushenkilö voidaan purkaa sen omalla päätöksellä. Kutakin oikeushenkilöä koskevista oikeudellisista säännöistä ja "sisäisessä laissa" mahdollisesti olevista määräyksistä riippuu, miten tämä on tehtävissä. Niinpä esimerkiksi osakeyhtiö voidaan purkaa

yhtiökokouksessa tehdyllä päätöksellä, kun taas säätiön purkamiseen (lakkauttamiseen) vaaditaan viranomaisen suostumus. Oikeuskelpoisuuden päättymisen voi johtua myös siitä, että oikeushenkilö on fuusiossa sulautuva subjekti.

Edelleen on mahdollista, että ne edellytykset kuten määräaikaisuus, joiden varassa oikeushenkilö on perustettu, ovat lakanneet olemasta. Oikeushenkilö voi myös menettää oikeuskelpoisuuden konkurssissa. Kaikki oikeushenkilöt - kuten valtio - eivät kuitenkaan ole konkurssikelpoisia, ja kunkin oikeushenkilötyypin sääntelystä riippuu, johtaako konkurssi automaattiseen oikeuskelpoisuuden menettämiseen.⁴⁸

Oikeushenkilö voidaan myös lakkauttaa, jos se on tehty laissa mahdolliseksi. Lakkauttamismahdollisuus on kuitenkin poikkeuksellinen; se voi koskea mm. rekisteröityä yhdistystä lainvastaisen toiminnan vuoksi. Lakkauttaminen johtaa oikeushenkilön lopettamiseen ja siten myös omaisuuden jakamiseen tai luovuttamiseen valtiolle. Oma menettelynsä on eräissä tapauksissa mahdollistettu oikeushenkilön poistaminen rekisteristä, jos rekisteriin ei ole tehty oikeushenkilöstä ilmoituksia ja jos oikeushenkilö ei ole reagoinut tiedusteluun toiminnan jatkamisesta.⁴⁹

Henkilöyhteisö säilyttää oikeuskelpoisuuden, jos sen jäsenten luku laskee yhteen tai alle laissa säädetyn vähimmäismäärän, jos jäsenten määrän lisääntyminen vaadittuun määrään on mahdollista. Jos jäsenmäärän nouseminen ei ole enää mahdollista esimerkiksi jäsenkelpoisten henkilöiden puuttumisen vuoksi, kyseessä on yhteisön purkuperuste.

---

⁴⁸ Kaupallisissa yhteisöissä konkurssi johtaa säännönmukaisesti yhteisön purkautumiseen, aatteellisessa yhdistyksessä sen sijaan ei. Ks. Heikki Halila - Lauri Tarasti, Yhdistysoikeus (2006) s. 708-710.

⁴⁹ Ks. esim. laki eräiden yhdistysten poistamisesta yhdistysrekisteristä (504/89).

3.5. Oikeushenkilön oikeustoimikelpoisuus ja vastuu

Oikeuskelpoinen oikeushenkilö on myös oikeudellisesti toimintakykyinen. Se voi antaa ja ottaa vastaan tahdonilmaisuja. Oikeuskelpoisella oikeushenkilöllä on aina myös oikeustoimikelpoisuus. Tässä vallitsee ero luonnollisen henkilön ja oikeushenkilön välillä. Oikeudellisen toimintakyvyn kääntöpuolena on oikeushenkilön siviilioikeudellinen vastuunalaisuus. Oikeushenkilöt ovat vastuussa edustajiensa tekemistä sopimuksista, ja ne voivat joutua edustajiensa toiminasta vahingonkorvausvelvolliseksi.

Oikeusjärjestyksen sisällöstä riippuu lähemmin se, millaisten seuraamusten kohteeksi oikeushenkilöt voivat joutua. Vahingonkorvauksen lisäksi oikeushenkilöä voi kohdata mm. sakko, hyvityssakko, elinkeinoluvan lakkauttaminen, omaisuuden menettäminen valtiolle ja lakkauttaminen. Rikoslain 9 luvussa ovat säännökset oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos, voidaan tuomita yhteisösakkoon eräistä talousrikoksista, mukaan luettuna ympäristörikokset. Rikoslain 5 luvun 8 §:ssä on säädetty oikeushenkilön puolesta toimineen rangaistusvastuusta.

Oikeushenkilön oikeudellinen toimintakyky voi toteutua ainoastaan oikeushenkilön edustajien välityksellä. Oikeushenkilö voi toimia vain toimielimistönsä kautta. Tähän liittyy se ajattelutapa, että oikeushenkilö on tavallaan niiden henkilöiden joukko, joilla on lakimääräisesti oikeus edustaa sitä. Tällainen joukko on esimerkiksi rekisteröidyn yhdistyksen hallitus.⁵⁰ Asialla on muukin kuin vertauskuvallinen merkitys sen myötä, että oikeushenkilön hallituksen edustajilla on laaja tiedonsaantioikeus oikeushenkilön asioihin.

Oikeushenkilön edustusvalta perustuu joko orgaaniasemaan tai erityiseen tehtävänantoon. Orgaaniasema on tavallisesti

---

⁵⁰ Ks. esim. Kivimäki - Ylöstalo s. 184-186.

hallituksella tai toimitusjohtajalla; kyseessä on lakisääteinen edustus. Tehtävääntona on valtuutus, jonka erityismuotona on prokura. Kaikkien oikeushenkilöiden - myös julkisoikeudellisten - edustamisessa on keskeisellä sijalla asemavaltuutus.

Oikeushenkilön edustusvallasta on erotettava oikeushenkilön päätöksenteko. Niinpä yhtiökokous on osakeyhtiössä ylin päätöksenteko-orgaani, mutta sillä ei ole edustusoikeutta. Oikeushenkilön sopijakumppanin on tunnettava ne lain säännökset, jotka koskevat asianomaisen oikeushenkilön päätöksentekoa ja edustamista.

Myös lakisääteiseen (oikeushenkilön) edustukseen sovelletaan edustajan kelpoisuutta ja toimivaltaa koskevia oppeja, joiden sisältö määräytyy kutakin oikeushenkilöä koskevien säännösten mukaan. Osakeyhtiölain 8 luvun 15 ' tarjoaa tähän modernin mallin. Kaikkien oikeushenkilöiden osalta ei asiasta ole lainsäädäntöä. Edustuksen sisältöä ja pätemättömyysvaikutuksia on arvioitava kunkin oikeushenkilön osalta erikseen.⁵¹

Julkisyhteisöjen edustamiseen liittyy omia sääntöjään. Myös kunnan edustusvallan käytössä on pidettävä erillään oikeushenkilön sisäinen päätöksenteko ja tahdonilmaisun välittäminen sopimuskuppanille. Kunnan päätöksestä tehty kunnallisvalitus ei sellaisenaan vaikuta sopimuksen pätevyyteen; hallinnollisessa lainkäytössä ei voida tutkia sopimusoikeudellisia kysymyksiä. Valtion toisin kuin kunnan osalta ei lainsäädännössä ole yleisiä säännöksiä oikeustointen tekemisestä. Asiaa määrittävät kuitenkin viranomaiskohtaiset sisäiset ohjeet sekä edustusvaltaa yleisesti koskevat periaatteet.⁵²

---

⁵¹ Ks. Mika Hemmo, Sopimusoikeus I (2003) s. 475 ss sekä Risto Hovi, Säätiövarallisuuden suoja (2005) s. 260-331.

⁵² Ks. julkisyhteisön edustamisesta Mika Hemmo, Sopimusoikeus I (2003) s. 487-491.

Jos yhteisöllä ei ole oikeuskelpoisuutta, joudutaan kysymään, keillä on vastuu sen puolesta toimimisesta. Vastuussa ovat ne, jotka ovat toimineet yhteisön puolesta. Osakeyhtiölain mukaan perustamiskirjasta johtuvasta tai perustamiskokouksen jälkeen syntyneestä velvoitteesta siirtyy vastuu yhtiölle sen jälkeen, kun se on rekisteröity. Tämä perustuu siihen, että osakeyhtiö ei voi pysyvästi toimia rekisteröimättömänä.

Aatteellisten yhdistysten osalta on toisin. Se voi toimia pysyvästikin rekisteröimättömänä. Vastuu rekisteröimättömän yhdistyksen puolesta tehdyistä toimista ei siirry yhdistykselle rekisteröimisen myötä, ellei niin erikseen päätetä.

4. Potilasoikeuden perusteita

Potilasoikeus voidaan nähdä yhtäältä osana henkilöoikeutta ja toisaalta uusiin oikeusaloihin kuuluvan lääkintäoikeuden osana. Sen keskeisenä säädösaineistona on potilaslaki (785/92). Tämän lain ulottuvuuksia ovat oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon sekä potilaan itsemääräämisoikeus. Nämä muodostavat potilasoikeuden kivijalan. Ahti Saarenpää on määritellyt potilasoikeuden oikeudenalaksi, jonka puitteissa tutkitaan potilaan terveydenhuollon ammattihenkilöiden asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia terveyden- ja sairaanhoidossa sekä lääketieteellisessä tutkimuksessa.⁵³

Potilasoikeuden kehkeytyminen omaksi täsmäoikeusalaksi ilmentää yleistä oikeudellistumiskehitystä ja henkilöoikeuksien merkityksen lisääntymistä. Potilasoikeudella niin kuin lääkintäoikeudella yleensäkin on merkittäviä liittymiä paitsi perus- ja ihmisoikeuksiin myös juridiikan ja etiikan välimaastoon. Potilaslain ohella potilasoikeuden keskeisiä lakeja ovat mielenterveyslaki, laki lääketieteellisestä hoidosta

---

⁵³ Ks. Ahti Saarenpää, Potilas-oikeus-potilasoikeus s. 25-28 teoksessa Eila Sundman (toim.), Potilaan asema ja oikeudet (2000) ja Ahti Saarenpää, Henkilö- ja persoonallisuus-oikeus s. 374-375 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, osa III (2003).

ja potilasvahinkolaki.

Potilaslaki on toissijainen yleislaki. Sitä täydentää nykyinen hoitotakuujärjestelmä. Potilaan oikeudet on systematisoitu järjestelmä-, itsemääräämis- ja informaatio-oikeudeksi. Näistä ensimmäinen koskee hoidon tasoa ja hoitoon pääsyä, toista on luonnehdittu terveydenhoidon toimintojen ihmisoikeuslähtöiseksi perusajatuksiksi.⁵⁴ Informaatio-oikeuksista merkittävin on potilaan oma tiedonsaantioikeus.

Potilaan itsemääräämisoikeuteen liittyy mm. kysymys hoitotestamentista. Siinä voidaan määrät, miten ja missä tilanteissa henkilö haluaa itseään hoidettavan tai hoidon tulevan lopetetuksi. Ennakolta laaditun hoitotoiveen tulee vastata potilaan ennakolta kuvittelemaa tilannetta, jotta toiveelle voitaisiin antaa⁵⁵.

Potilasoikeuden yleisiin oppeihin kuuluu hoitosuhteen määrittely lääkintäoikeudellisena käsitteenä. Hoitosuhde luo oikeuksia ja velvollisuuksia sekä potilaille että terveydenhuollon ammattihenkilöstölle. Myös yksityisyyden suojalla on tärkeä sisältö potilasoikeudessa. Sitä koskevat luvattoman tiedonkeruun kielto, tietojen luovuttamisen rajoittaminen, tiedonsaantioikeus, oikeus päättää asiakirjojen käytöstä ja tekninen tietoturva. Potilasoikeus rajautuu tältä osin läheisesti informaatio-oikeuteen ja on tavallaan sen osa-alue.⁵⁶

5. Tietosuojan perusteita

---

⁵⁴ Ks. Ahti Saarenpää, Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus s. 377-380 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, osa III (2003). Ks. myös Pentti Lehtola, Potilaan oikeusturva (1993) s. 8-12.

⁵⁵ Ks. Lasse Lehtonen, Potilaan yksityisyyden suoja (2001) s. 98.

⁵⁶ Ks. Ahti Saarenpää, Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus s. 381-383 teoksessa Oikeusjärjestys. Osa III (2003).

Henkilötietojen suojalla tarkoitetaan yksityisen henkilön yksityisyyden ja hänen tiedollisen itsemääräämisoikeutensa suojaamista ohjaamalla ja rajoittamalla henkilötietojen käyttöä tietosuojasäädöksin ja säännöksin.⁵⁷ Tietosuojalla on näin selkeä henkilöoikeudellinen ulottuvuutensa, jonka taustalla on perusoikeussuoja. Tietosuojaoikeus on nopeasti kehittyvää oikeutta.

Nykyaikaisessa yhteiskunnassa joudutaan keräämään runsaasti helposti käsiteltävissä olevaa tietoa yksityisistä henkilöistä. Osa tästä on julkista, mikä ilmentää tietosuojan liittymiä julkisuuslainsäädäntöön. Tietosuojan keskeisiä tavoitteita on tarkoitussidonnaisuus: henkilötietoja tulee käyttää vain ennalta määrättyyn tarkoitukseen. Henkilötiedon käsittelyyn tulee olla asianmukainen tarve.

Tiedollisen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaan tietojen käsittelyyn tarvitaan lähtökohtaisesti asianomaisen suostumusta. Tästä poikkeaminen ei pääsäännön mukaan käy päinsä ilman lain säännöstä. Esimerkkinä itsemääräämisoikeudesta voidaan mainita oikeus estää omien tietojen ns. massaluovutus markkinointia varten. Henkilöllä on myös oikeus tietojen tarkistamiseen ja oikaisun saamiseen. Eräitä tietoja kuten rikostutkinnan kannalta tärkeitä tietoja ei kuitenkaan saa tarkistaa.⁵⁸

Tietosuojan ongelmiin havahduttiin Suomessa 1960-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä ryhdyttiin valmistelemaan alan lainsäädäntöä. Vuonna 1987 säädettiin henkilörekisterilaki. Se korvautui vuonna 1999 säädetyllä henkilötietolailla (523/99), joka perustuu EU-direktiiviin.⁵⁹ Tämä ilmenee useista lain

---

⁵⁷ Ks. Ahti Saarenpää, Henkilöoikeus s. 375 teoksessa Pekka Timonen (toim.), Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1 (1999).

⁵⁸ Ks. kysymyksessä olevista yksilön oikeuksista Ahti Saarenpää, Henkilö- ja persoonallisuus-oikeus s. 365-370 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, osa III (2003).

⁵⁹ Ks. tietosuojan vaiheista Suomessa Ahti Saarenpää, Henkilö-

säännöksistä. Kuriositeettina voidaan mainita, että lain mukaan arkaluonteisena tietona on jäsenyys ammattiliitossa. Tämä on vastoin perinteistä pohjoismaista ajattelutapaa.

Henkilötietolakia täydentävät mm. sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004), laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (761/2003) ja laki yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004).

Henkilötietolain tarkoituksena on säädöstekstin mukaan toteuttaa yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojen käsittelytavan kehittämistä ja noudattamista.

Henkilötietolaki on säädöksenä toissijainen. Esimerkiksi osakeyhtiön osake- ja osakasluettelon sekä yhdistyksen jäsenluettelon pitämistä ja julkisuutta koskevat osakeyhtiö- ja yhdistyslain säännökset menevät sen edelle.

Henkilötietolaki on vaikea laki. Siinä on paljon määrityksiä, runsaasti detaljeja, paljon kieltoja ja niihin liittyviä poikkeusmahdollisuuksia. Niinpä laissa on ensiksi määritelty arkaluonteisina pidettävät tiedot, joita ei saa käsitellä, ja sitten lueteltu runsas joukko tapauksia, jotka merkitsevät poikkeusta arkaluonteisten tietojen käsittelystä. Lain soveltamisessa on sijaa myös tavoitteelliselle tulkinnalle ja reaalisten argumenttien käytölle. Käytännössä on suuri merkitys viranomaisorganisaation, tietosuojavaltuutetun ja tietosuojalautakunnan, kannanmäärityksillä.

Esimerkkinä tietosuojan ja asiakirjajulkisuuden sisällöstä voidaan mainita Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan valintakoe. Hakemukset tiedekunnan opiskelijavalintaan ovat julkisia asiakirjoja. Siksi voidaan hakuajan päätyttyä ilmoittaa kysyjille, onko tietty henkilö ilmoittautunut valintakokeeseen vai ei. Hyvän hallinnon sekä hallintopäätöksen tiedoksiantoa koskevien periaatteiden

---

ja persoonallisuusosoikeus s. 353-354 teoksessa Oikeusjärjestys 2000, osa III (2003).

mukaisena on pidetty myös sitä, että ilmoitustaululla on selvitetty sekä tiedekuntaan hyväksytyjen että muiden opiskelijavalinnassa saamat pisteet. Näiden tietojen julkaiseminen internetissä vaatisi sen sijaan asianomaisten suostumusta.